

MUSTAFA ARSLANTUNALI • Ay Çöregi

© 1992 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM
1992, İstanbul (1 baskı)

İletişim Yayınları 169 • Bugünün Kitapları 15
ISBN-13: 978-975-05-2782-1
© 2020 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 2. BASIM
1. Baskı 2020, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

KAPAK Suat Aysu

KAPAKTAKİ RESİMLER Bir ışıklı yıldız kümesinin çevrelediği kara deliği ve yoğun çekimgücünün ışığı kırışımı canlandırılan bir tasarım (çerçeve içinde) ve Halep Müzesi'nden, Tiglat-Pi-Leser III dönemine (İ.Ö. 800) ait, Til-Barsip'de bulunmuş Asur piyadesi resmi.

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

DİZİN Berkay Üzüm

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul
Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

MUSTAFA ARSLANTUNALI

Ay Çöreği

Teknoloji, Dil ve İletişim Üzerine Denemeler

GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ İKİNCİ BASIM

MUSTAFA ARSLANTUNALI 1963 yılında Alpullu'da doğdu. Hacettepe Üniversitesi Bilgisayar Bilimleri Mühendisliği bölümünü yarıda bırakarak geçtiği ODTÜ Sosyoloji'yi bitirdi. Bir süre bilgisayar programcısı olarak çalıştıktan sonra 1986'dan itibaren *Bilişim, Sistem, Computerworld Monitör, PC World Türkiye, MacWorld Türkiye* gibi bilgisayar dergilerinde yayın yönetmenliği ve danışmanlık yaptı. Bunların dışında, *Argos, Arredemanto Dekorasyon, Defter, Ero Cinsellik Ansiklopedisi, FDE, Kedi Dergisi, Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi* gibi yayınlarda yazıları yayımlandı. Bir süre *Güneş* gazetesinin haftalık eki *P-Eki*'nin bilim-teknoloji sayfasını hazırladı. 1995'ten itibaren Pusula Yayıncılık bünyesinde *PC!, Bilgisayar Öğreniyorum* gibi haftalık yayınların yönetmenliğini yaptı, sadece basılı yayın için değil, multimedia, e-kitap platformu gibi elektronik ürünlerin tasarlanmasında geliştirilmesinde de çalıştı. 2003-2004'te Açık Radyo'da Açık Gazete programında sunuculuk ve programcılık yaptı. 1997-2010 yılları arasında *Virgöl* kitap ve eleştiri dergisinin yayın yönetmenliğini üstlendi, ayrıca Kanat Kitap ve Kanat Çocuk adı altında kitap dizilerini yönetti.

E-mail adresi: mustafa.arslantunali@gmail.com

Sevda'ya,

Kitapta kullanılan resimler –aksi belirtilmedikçe– Wikimedia Commons ile Wikipedia'dan alınmıştır.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	9
İKİNCİ BASIM İÇİN BİRKAÇ NOT.....	11
Dinozorlar ile su pericikleri.....	15
Yorgun Atlas, asil çobanlar ve basiller.....	23
Anthropos ve logos.....	47
Moda da bir dildir.....	65
Maymundan insana geçişte dilin rolü.....	75
Kültür üzerine çeşitlemeler.....	93
Her yerde dizge.....	109
Dil-kültür vs.....	113
İlkel, kaba, vahşi... gariban diller.....	131

Education in Yabancı Dil: There are çok problems.....	137
Tuğlacılar iş başında.....	141
Sözcükler yasaklanmalıdır.....	147
Bilimkurgu: Alice Harikalar Diyarında.....	151
Bilgisayar korkusu.....	165
Pandora'nın kutusu.....	171
Homo homunculus homo sapiens'e karşı.....	199
Olmak ya da olmamak.....	217
Her yerde dizge (ikinci baskı).....	229
Şans, talih, kader, kısmet.....	257
Damdan düştü bir kurbağa,.....	271
Sonsuzluğun avcı-toplayıcıları.....	291
İnsan, bir makine.....	307
Uçlu bucaklı sonsuzluk.....	317
Başka dünyaların sonsuz olasılıkları.....	331
<i>SONNOTLAR</i>	337
<i>ADLAR DİZİNİ</i>	343

TEŞEKKÜR

Bu kitabı baŐından sonuna okuyan ve
kılavuzluđunu esirgemeyen,
uzun bir süredir öğrencisi olmaktan kıvanç
duyduđum Bilge Karasu'ya,
sürekli dostlukları ve yardımları için Ulus Baker,
Aksu Bora, Tamıl Bora,
Ahmet İnam, Fred Stark, İskender Savaşır
ve Sinan Kılıç'a
sevgi ve teşekkürlerimle

İKİNCİ BASIM İÇİN BİRKAÇ NOT

Ay Çöreği'nin ilk baskısı 1992 yılında yapılmıştı. Aradan uzun zaman geçmiş: 27 yıl kadar. Çeyrek yüzyıldan fazla! Çok severek yazmıştım, ama kitabı önce ben unuttum – unutmak istedim, basıldıktan sonra yazdıklarımı *yersiz ve milsiz* bulmaya başlamıştım, belki zamansızdı da, ayrıca uzun bir süre yayıncılık benim için yazmanın yerini almıştı... Sonra herkes unuttu.

Kitap çıktığında hiç de kötü karşılanmamıştı oysa. Üzerine olumlu değerlendirmeler çıktı, bunlardan ikisini, Füsün Akatlı ile Orhan Koçak'ın yazılarını hatırlıyorum. İlk baskısı iki yıldan biraz uzun bir sürede bitti, ama ikinci baskının ikinci kitapla (bir devam kitabı!) birlikte olacağı konusunda yayıneviyle hemfikirdik. İşte bu ikinci kitap bir türlü çıkmadı ortaya. İnternet gibi muazzam bir şeyin hayatlarımıza girmesi bile, tuhaftır, bir motivasyon sağlamadı o sıralar.

Önceki yıl Necmiye Alpay *Ay Çöreği*'nden haberdar olmuş, tabii ki hiçbir yerde bulamamış, benden istedi, okuduktan sonra da neden yeniden basılmadığını sordu. Kendisine çok teşekkür ederim. Onun sayesinde uzun zaman

sonra ben de kitabı hatırladım, yepyeni bir gözle metni okumuş oldum.

Okurken metnin bazı yerleri bana *tamamen* başka biri tarafından yazılmış gibi geldi – bir bakıma zaten öyle. Büsbütün unuttuğum bazı yerleri şimdi okuyup hatırlayınca beğendim, bazı yerlerse gülümsetti; yazılanlardan çok, yazma biçiminden ötürü. Gençliğe özgü heyecan, iddia, ürkeklikle bir arada. Tam bir sonuca varırken çekingenlikle geri çekilişler, bugünden bakınca çok gereksiz görünen kelime ve biçim oyunları...

Hani, tam ergenlik sırasında, büyükler rica ettiğinde küçük çocuklarla oynamak gücünüze gider de büyüyüp kendinizi yetişkin hissettikten sonra küçüklerle oynamayı siz istersiniz, artık karıştırılma, aynı kefeye konma ihtimali kalmamıştır... Tam da öyle oldu, okuduğum satırları yazan kişi çeyrek yüzyıl öncesinde kalmıştı, kitabın basımından hemen sonraki zamanlarda enikonu utandırıcı görünen hafifmeşrep ifadeler, fazlaca şekere batırılmış kısımlar artık o kadar rahatsız edici gelmiyordu.

Teknoloji, hele hele yapay zekâ gibi alanlar söz konusu olduğunda çeyrek yüzyıl çok uzun bir süre, bu süre içinde metnin demode ve saçma bir hale bürünmediğini fark etmek ayrıca hoşuma gitti, tam o aralar da Tanıl Bora arayıp unutulmuş kitabın yeni baskısını sordu! Demek ki zamanı gelmiş artık. Ayrıca “ikinci kitap” ortaya çıkmak üzereydi, başlangıçtaki plan işlemeye başladı yani.

Şu sorunun da zamanı gelmişti: Güncelleme ya da değişiklik yapmalı mı, yoksa metni ilk baskıdaki gibi aynen bırakmalı mı?

Bir kere eklemeye çıkarmaya başlayınca durmak zordur. Güncellemeye giriştiğim an, eskiden yazdığım şeyleri uzun zaman sonra yeniden kaleme almış gibi olacaktım. Hızla değişen bazı alanlarda, bir cümlenin 1980’lerin sonunda yazı-

lıp 1990'ların başında yayınlanmış olmasıyla, 2010'ların sonunda yazılmış olması çok şeyi değiştirir. Ayrıca kitap bir kez basılmış, aynı isimde iki farklı kitap tuhaf olmayacak mıydı?

Sonunda metne hiç ilişmemeye karar verdim, birkaç küçük imla değişikliği hariç metni tamamen eskisi gibi bırakıp, gerekli gördüğüm yerlere sonnotlar koydum. Köşeli parantezler içindeki referanslarla ulaşılan bu notlar, mevzu üzerine řu anda düşündüklerimi özetliyor, kimi zaman da o günden bu yana sözü edilen alanda katedilen gelişmeleri yansıtıyor. Bazıları metne eleştiri, bazıları eksik gediğin yamanması –yamanması değilse, işaretlenmesi– bazılarıysa kapalı kalmış yerlerin biraz açılması... 1980'lerin sonlarında yazılmaya başlanmış bir metne 2010'ların sonunda yapılmış bir editör rötuşu. Böylelikle bu metnin bir “dış ses”i oldu. Dış sesi işitmek istemiyorsanız, notlar kitabın en sonunda yer aldığı için işiniz kolay.

İlk baskıda resim yoktu. Yeni baskıya resim eklemek, dergicilik hevesimi bu kadar yıldır hâlâ tatmin edememiş olduğumu gösteriyor sanırım. Resim altı yazılarının da –haliyle– bu önsöz ve sonnotlar gibi yeni olduğunu hatırlatıp eski metinle sizi baş başa bırakmak için aradan çekileyim.

M.A.
Eylül 2019

Dinozorlar ile su pericikleri

Çeşitli yazı ve denemelerden oluşmuş bir kitap, tek tek yazılardan farklı, onlardan *öte* bir şeydir. Ya da, öyle olması umulur.

Birtakım süreli yayınlar için yazılmış yazılar, o yayının havası içinde yoğrulur, her derginin, her gazetenin *kendi ruhu* vardır, kendi hedef kitlesi ve özgül politikaları... Güncellik kaygısı bir yana, bir kere bu ruh haletine uymak, dergiyi oluşturan mozaiği bir tarafından tamamlamak zorundasınızdır. Hoş, uymasanız da derginin havası, sizin metninizi özümseyip kendine katar; yazıların uzunluğu üç aşağı beş yukarı bellidir, yan sayfada yer alan yazıdan tutun, bir başkasının metninize eklediği 'görsel malzeme'yle resim altlarına, küçük –ya da büyük– makaslamalara kadar her şey, bir kişinin elinden çıkma metni kolektif bir ürün yapmaya yeter...

Tabii ki şikayet edilecek bir durum yok burada; bir dergi için yazmaya giriştiğinizde, ona *katılacağınızı* biliyorsunuzdur. Söylemek bile gereksiz, ortak çabanın, gönül ve eylem birliğinin ürünü dergiler, canlı bir kültür ortamı için vazgeçilmezdir: İster kurduğu, sürdürdüğü gelenekle, ister yerle-

şik geleneklere başkaldırısıyla, çoğunlukla oluşturduğu geniş okuyucu kitlesi ve eriştiği yaygınlıkla, bazen de küçük bir kesimi derinden sarsan etkisiyle; bir dergi, her zaman için kültür ortamının gündemini belirleme şansına şu ya da bu ölçüde sahiptir. Hem Dünyada hem de Türkiye’de, politik ya da edebi akımların büyük bir çoğunluğunun belli dergilerle, bu dergiler çevresinde kümelenmiş insanların ortak çabasıyla geliştiğini ve kökleştiğini burada hatırlamalıyız. Eninde sonunda her dergi, ne denli alçakgönüllü, ne denli akademik olursa olsun, varlığını bir gerekçeye, deyim yerindeyse bir manifestoya dayar çünkü...

Kitapsa, farklı. Derginin dayanıklı tüketim maddesi olmayışını, kitaba göre daha uçucu niteliğini, kitabın “tek elden çıkma”lığını bir yana bırakın, biçimlerinin ve yarattıkları etkilerin farklılığı göz önüne alındığında, “dergi kültürü - kitap kültürü” gibi bir ayrım bile yapılabilir! Çünkü dergilerle ortaya konan manifestolar, açılan savaşlar, derginin kolektif bütünlüğünden bambaşka bir yapıda olan kitaplarla temellendirilebilir ancak.

Dergilerde gazetelerde yayınlanmış yazıların bir araya getirilmesiyle ortaya çıkan ‘sürelî kitaplar’, sözünü ettiğim bu ayrımı –varsa– ortadan kaldırmaya yetmez. Ne onlar, ne de bir ruh edinememiş ‘kitabî’ dergiler... Giderek *dergi kültürüne* yönelen bir ortamda, yaptığımız bu uyduruk ayrım, özellikle *deneme* için geçerli gibi: Kitabın dergiden farklı biçimsel özellikleri olsun, dergiye göre çok daha saymaca ve belirsiz bir kitle olan kitap okurunun beklentileri olsun, bir sürelî yayının havasından suyundan bağımsız bir metin oluşturmaya çalıştığınızda, yolunuza yeni güçlükler ve yeni olanaklar çıkaracaktır. Yineliyeyim; *kalicılıktan* bahsetmiyorum, neyin kalıp neyin kalmayacağını, kalanın *ne* olduğunu *bilemeyiz*. Dergide söylenmiş, söylenmekte olan bir sözün parçası iken, bir kitapta sözü söyleyen tek başına sizsinizdir:

Kurulu bir dünyaya katkı yapmaz, sıfırdan bir dünya kurarsınız. Dergi yazılarından farklı olarak, kitabın kendisi bir söz olmalıdır...[1]

İster kitaplaştırılmış olsun, isterse tek başına; denemenin söylediği, söyleyebileceği söz, her şeyden önce bir *bütünlük* içerir. İki üç sayfada, ya da bir kitap boyunca kendini açığa vuran, açığa vurması beklenen ve 'özel' olduğu varsayılan yaşantılarla beslenen bir bütünsellik; denemecinin 'konu'suyla birlikte kendisini, kendi yazdıklarını, belki bütün bir dünyayı ele almasına, yoğurmasına zemin hazırlar. "Yazdıklarım *sadece* birer deneme" diyenler ya ölçüsüz bir alçakgönüllülüğe yatıyorlar, ya da –düpedüz yalan atmıyorlarsa–bilimsel/akademik metinlere göre çok daha büyük bir iddiayı barındıran denemenin gizilgücünden bihaberler... Nurdan Gürbilek'in sözünü ettiği 'haksızlıklar'da denemedeki bu bütünlük tutkusunun da büyükçe bir payı olsa gerek:

- Montaigne kendini anlamakla insanların bütün hallerini anlayabileceğini, kendisinin insanlığı anlamının anahtarı olduğunu düşünüyordu: "Cicero'yu iyi anlamaktan çok, kendimi iyi anlamak isterdim..." Montaigne bu iddialı proje için son derece mütevazı bir ad buldu: Deneme. Yazı türlerinin de, yalnızca niyetle değiştirilemeyecek bir tarihi var: Montaigne'den beri bütün denemeler, mütevazı görünümünün ardında tüm hayata dair düşünceleri, insanlığın bütün hallerini açıklama iddiasını içlerinde taşıyor. Ve bütün denemelerde, açık ya da üstü örtük biçimde, Montaigne'in Terentius'tan alıntılıdığı şu cümlenin izi var: "Bütün umudum kendimde."¹

1 Nurdan Gürbilek, "Denemenin Haksızlıkları", *Defter*, Metis Yayınları, sayı 10, Haziran-Ekim 1989.